

УДК 346.7: 349.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.2.37>

СУЧАСНИЙ ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ПЕРЕХІД І ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Новосад І.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: 0000-0003-1202-028X*

Новосад І.В. Сучасний енергетичний перехід і формування системи енергетичних відносин в Україні.

У статті автором висвітлено питання сучасних енергетичних відносин як системи суспільних відносин, що визначають стабільність енергетичного забезпечення держави і суспільства. Досліджено історичний розвиток енергетики та її роль у технологічному прогресі, соціально-демографічних, політичних і екологічних змінах, встановлено, що ключові трансформації джерел енергії – від деревини та вугілля до нафти і газу – завжди були рушійними факторами розвитку цивілізації. Виявлено, що сучасний глобальний енергетичний перехід від вуглецевих і вичерпних джерел до відновлюваних та екологічно нейтральних зумовлений необхідністю зменшення негативного впливу на довкілля, забезпечення стабільності постачання енергоресурсів і відповідності новим вимогам енергетичної безпеки. Доведено, що енергетична безпека є складовою національної безпеки, а енергетичні відносини виступають потужним економічним і геополітичним фактором. Обґрунтовано підхід до розгляду енергетики як системи суспільних відносин, що охоплює пошук, видобування, отримання, переробку, виробництво, зберігання, транспортування, розподіл, збут енергетичних ресурсів та продуктів і надання енергетичних послуг. У статті досліджено особливості формування енергетичної системи України, зокрема проблеми застарілості технологій, часткової забезпеченості власними енергоресурсами та вплив воєнних дій на функціонування галузі. Виявлено, що сучасна енергетика характеризується динамічністю, складністю та неоднорідністю відносин, що поєднують економічні, соціальні та екологічні аспекти. Доведено, що термін «енергетика» є найбільш оптимальним для позначення сфери, яка інтегрує всі види енергетичних відносин і спрямована на досягнення енергетичної безпеки. Обґрунтовано класифікацію енергетичних правовідносин на енергоресурсні, енерговиробничі, енергоінфраструктурні та енергоспоживчі, що дозволяє системно аналізувати структуру та взаємозв'язки даної сфери. Зроблено висновок про те, що сучасна енергетика є цілісним комплексом суспільних відносин, критично важливим для забезпечення стабільності, розвитку та безпеки держави і суспільства.

Ключові слова: правове регулювання, сталий розвиток, енергетичний перехід, енергетичні відносини, енергетична система, еколого-правові вимоги, енергетичне забезпечення, екологічна безпека довкілля.

Novosad I.V. Modern energy transition and the formation of the system of energy relations in Ukraine.

The article highlights the issue of modern energy relations as a system of social relations that determine the stability of energy supply for the state and society. The historical development of energy and its role in technological progress, socio-demographic, political, and environmental changes are examined. It has been established that key transformations of energy sources – from wood and coal to oil and gas – have always been driving factors in the development of civilization. It has been revealed that the modern global energy transition from carbon-based and exhaustible sources to renewable and environmentally neutral sources is caused by the need to reduce negative environmental impact, ensure the stability of

energy supply, and meet new energy security requirements. It has been proven that energy security is a component of national security, and energy relations serve as a powerful economic and geopolitical factor. An approach to understanding energy as a system of social relations has been substantiated, encompassing the search, extraction, acquisition, processing, production, storage, transportation, distribution, sale of energy resources and products, and the provision of energy services. The article examines the specifics of the formation of Ukraine's energy system, in particular the problems of outdated technologies, partial reliance on domestic energy resources, and the impact of military actions on the sector's functioning. It has been revealed that modern energy is characterized by dynamism, complexity, and heterogeneity of relations that integrate economic, social, and environmental aspects. It has been proven that the term «energy» is the most optimal for designating a sphere that integrates all types of energy relations and is aimed at achieving energy security. The classification of energy legal relations into energy resource, energy production, energy infrastructure, and energy consumption relations has been substantiated, allowing for a systematic analysis of the structure and interconnections of this field. The conclusion is drawn that modern energy constitutes an integral complex of social relations critically important for ensuring the stability, development, and security of the state and society.

Key words: legal regulation, sustainable development, energy transition, energy relations, energy system, ecological and legal requirements, energy supply, environmental security.

Постановка проблеми. Стабільне і достатнє забезпечення людства енергією для підтримання досягнутого рівня функціонування та подальшого розвитку стає все більш гострою проблемою, яка зачіпає одразу цілу низку технічних, суспільних та гуманітарних наук. Насправді, потреби в енергетичному забезпеченні не є чимось унікальним і притаманним лише сучасному етапу еволюції людської цивілізації. Уся історія розвитку людини на планеті може бути описана як послідовність трансформації енергетичних відносин, заснована на зміні ключових джерел добування енергії. Саме технологічне освоєння та опанування тих чи інших процесів добування енергії з нових більш прогресивних, ефективних і потужних джерел штовхало суспільство на нові етапи еволюції, зумовлювало соціально-демографічні, політичні, екологічні та інші зміни.

Поступове опанування деревини, вугілля, нафти і природного газу означали важливі віхи в історії людства та ознаменували собою глобальні стрибки в технологічному розвитку, масштабуванні, підвищенні рівня життя і побутового обслуговування тощо. Це стало абсолютно закономірним наслідком, оскільки енергія як така, є невід'ємною частиною будь-якого виробництва, процесу чи діяльності [1, с. 118-119].

Наразі ми знаходимося на порозі чергового глобального енергетичного переходу, який полягає у зміні основних джерел енергії: з вуглецевих та вичерпних – на відновлювані, екологічно дружні та кліматично нейтральні. Такий перехід є вимушеним з багатьох причин. Передусім, традиційна енергетика наразі є одним із найбільших забруднювачів довкілля та продуцентів парникових газів, що активно пришвидшують зміни клімату на планеті. Це сталося у зв'язку з постійним масштабуванням енергогенеруючих потужностей через зростання потреб населення і промисловості, а також через ефект накопичення забруднення. Звичайно, енергетика і раніше здійснювала негативний вплив на довкілля, однак це відбувалося у менших обсягах, що дозволяло навколишньому природному середовищу відновлюватися. Законодавство побудоване таким чином, щоб регламентувати вказаний негативний вплив та зберегти відповідні регенеративні можливості довкілля. Наприклад, господарська діяльність, пов'язана з використанням природних ресурсів – земель, атмосферного повітря, вод, зокрема і шляхом відведення в навколишнє природне середовище забруднюючих речовин (викидів та скидів), здійсненням фізичних впливів, розміщенням відходів виробництва тощо – зобов'язує відповідні підприємства запроваджувати заходи щодо охорони атмосферного повітря, земель, водних об'єктів, дотримуватись інших вимог природоохоронного законодавства та здійснювати свою діяльність з урахуванням екологічних нормативів [2, с. 101-114].

Однак існування таких еколого-правових вимог та обмежень не робить енергетику безпечною для довкілля. При цьому зростання потреб в енергії сучасного цифрового суспільства має бути забезпечене, адже від кількості, достатності, стабільності, доступності цього ресурсу залежить задоволення інших життєво необхідних потреб людей. Зокрема, енергія тримає основи житлово-комунального господарства, живить транспортну галузь, промисловість, насичує діяльність у сільському господарстві, будівництві, медицині тощо. Кожна держава наразі гостро відчуває залежність від енергетичних ресурсів. Як цілком слушно підкреслюється в літературі, енергетична

складова сьогодні посідає більш значуще місце, ніж декілька десятиріччя назад. У зв'язку з цим стимулюються процеси розробки та впровадження технологій з виробництва енергії, отриманої шляхом використання альтернативних джерел, які в першу чергу дозволяють вирішити ряд економічних та екологічних проблем [1, с. 118-119]. Намагаючись знайти свої можливості забезпечити населення та економіку енергією, кожна держава шукає власні правові, організаційні, інституційні та інші шляхи.

З огляду на своє зростаюче значення енергетичні відносини є потужним геополітичним фактором. Це стало очевидним навіть на прикладі утворення ЄС, який народився саме як об'єднання держав на енергетичних передумовах.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Питання енергетичних відносин як предмету правового регулювання останнім часом активно досліджуються у вітчизняній науковій літературі. Значний внесок у розвиток теми зробили праці Балюк Г.І. та Ковальчук Т.Г. [2] які висвітлюють законодавче забезпечення екологічної безпеки у сфері електроенергетики.

Український досвід та українські практики у сфері енергетичного права аналізуються у працях Молодиченка В.В., Аносова І.П., Афанасєвої Л.В., Гапотій В.Д., Олексенко Р.І., Орлова А.В., Ятченко А.Д. [3]. Водночас, міжнародно-правовому регулюванню відносин у сфері альтернативних джерел енергії присвячені дослідження Башун А.В. [1] у свою чергу зарубіжний досвід державного регулювання формування енергетичного ринку розкрив у своїх працях Бедін С.В. [4].

Попри достатню кількість літератури з даної теми, відчувається нестача систематизованого матеріалу з теми дослідження, а тому із використанням різних методів наукового пізнання було проаналізовано, погруповано, систематизовано інформацію і подано у світлі теми дослідження.

Метою даної публікації є дослідження сучасних енергетичних відносин, як предмету правового регулювання та їх вплив на сучасну енергетику що є, критично важливим для забезпечення стабільності, розвитку та безпеки держави і суспільства.

Виклад основного матеріалу. Нафтові кризи 1970-х років, аварії на атомних електростанціях, політичні рішення про відмову від споживання російських нафти і газу через війну в Україні тощо – можна простежити, наскільки потужно та різнобічно енергетика впливає на сучасний світ та змінює його. Пересічному споживачу досі здається, що система енергопостачання, якою він користується, існує, щоб обслуговувати його потреби. Однак енергетика є настільки сильним самостійним фактором політичного, економічного та екологічного впливу, що насправді вона давно перестала бути суто обслуговуючою та багато в чому вже сама трансформує відносини, що знаходяться в її орбіті.

Дійсно, широке коло економічних відносин, що виникають у процесі видобування первісних джерел енергії: вугілля, нафти, газу, уранових руд тощо, їх переробка, транспортування, ринки оптової купівлі-продажу; використання цих джерел: вироблення електричної енергії, функціонування оптових ринків її купівлі-продажу, системи передачі та розподілу споживачам тощо, утворюють надзвичайно складну систему суспільно-економічних відносин [5, с. 113-120]. До цих умовно «традиційних» відносин додаються новітні енергетичні відносини, які з'являються внаслідок активізації сучасного енергетичного переходу. Мова йде, наприклад, про відносини використання відновлюваних джерел енергії, верифікації парникових газів, підвищення енергоефективності тощо. Така різноманітність відносин, що наповнюють енергетичну сферу, зумовлює той факт, що сучасне правове регулювання енергетики побудоване на різних принципах, із використанням різного методологічного інструментарію, що, на перший погляд, може створити враження розрізненості правового поля.

Додатково ускладнюють регулювання енергетики такі фактори як невизначеність умов функціонування (мінливість цін на паливо, коливання споживчого попиту тощо) та вкорінена вертикальна інтеграція, що розглядається як серйозна перешкода для подальшого підвищення ефективності, оскільки існування жорстких внутрішньофірмових зв'язків виключає розвиток конкурентних відносин, а можливості органів державного управління щодо виявлення резервів і стимулювання підвищення ефективності регульованих компаній об'єктивно обмежені [1, с. 397-403]. Ці іманентні ознаки енергетичної галузі є наслідком, зокрема, пануючої парадигми енергетичних відносин, що засновані на використанні вуглецевих джерел енергії.

Українська енергетична система формується під впливом усіх загальних проблем та викликів, що притаманні цивілізаційному зламу, а також має власні особливості, що характеризують вітчизняні енергетичні відносини як унікальний продукт історичного поєднання правових, природних,

соціальних, екологічних, економічних та інших факторів. Як відомо, будівництво енергетичної системи України відбувалося не одночасно, а у різні періоди часу та під впливом різних суттєвих обставин. Це зумовлює ті риси, що їй притаманні.

Зокрема, «основними складовими паливно-енергетичного комплексу України (ПЕК) є видобувна промисловість – вугільна, нафтова, нафтопереробна, газова промисловість та електроенергетика (теплові, атомні, вітрові, сонячні та гідроелектростанції, а також підприємства передавання та розподілу енергії). Основою електроенергетики України є Об'єднана електроенергетична система (ОЕС), яка здійснює централізоване електрозабезпечення внутрішніх споживачів і, взаємодіючи з енергосистемами сусідніх держав, забезпечує експорт та імпорт електроенергії» [2, с. 101-114]. Централізоване виробництво електричної енергії в ОЕС України здійснюють більше десятка потужних теплових і гідроелектростанцій, які входять до складу державних і приватних акціонерних енергогенеруючих компаній. Переважна більшість великих енергетичних об'єктів (видобувних, переробних, енергогенеруючих, розподільчих, зберігаючих) була збудована ще у минулому столітті за перебування України у складі Радянського Союзу. Створення цих об'єктів враховувало не лише технологічний рівень того часу, але й логістичні та споживчі потреби, що критично не відповідають реаліям сьогодення.

За часів незалежності, Україна як молода держава зіткнулася із великою кількістю проблем, зокрема, із катастрофічним застаріванням технологічного обладнання та потребами в оновленні фондів енергетичної галузі. Складнощі проявилися уже в самий розпал економічної кризи 1990-х років, коли уся система відносин в державі перебудовувалися на нові ринкові засади. Так, «на кінець 1998 року 95,2% енергоблоків ТЕС відпрацювали свій розрахунковий ресурс (100 тис. годин), у тому числі 72,1% перевищили граничний ресурс (170 тис. годин), а 53,8% енергоблоків (більше половини!)» [3, с. 71]. Паралельно із цим, енергетика використовувалася як дешевий (а іноді безкоштовний) донор для інших галузей економіки, зокрема експортоорієнтованих, забезпечуючи їм конкурентоздатність. Однак відсутність належних капіталовкладень у енергетику та зростаючі навантаження на неї призвели до поглиблення кризових явищ.

Воєнні дії на території України додатково загострили існуючі проблеми технологічного забезпечення вітчизняної енергетичної системи. Постійні руйнування енергетичних об'єктів ставлять питання виживання, а не оновлення, однак потреба в модернізації та капітальному ремонті більшості потужностей не зникає.

Не менш складним є сучасний стан вітчизняних енергетичних відносин у сфері забезпечення енергетичною сировиною та ресурсами. Насправді, у науці поширеною є думка про пряму залежність енергетичної безпеки держави від рівня її природноресурсового багатства. Якщо екстраполювати цю думку на Україну, то можна побачити кілька важливих аспектів. По-перше, стан та проблеми енергетичної сфери України можуть призвести до втрати, хоч і частково, суверенітету держави [3, с. 71], а значить становлять значну загрозу національній безпеці. По-друге, рівень розвитку паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) України справляє визначальний вплив на стан її економіки, на розв'язання проблем соціальної сфери і рівень життя людей, і тому так важливо контролювати показники цього розвитку. Енергетичну незалежність завжди пов'язують з національною безпекою держави. Історія та сучасність доводять цю тезу.

При цьому можна конкретизувати, що від рівня забезпеченості енергетичними ресурсами раніше залежав в цілому рівень енергетичної безпеки держави, тобто це був фактор «природної удачі». Дійсно, у тій парадигмі енергетичних відносин, в якій основним джерелом є викопні вуглеводні, наявність на території держави власної достатньої паливно-енергетичної сировини є ключовою умовою її енергетичної незалежності, а значить безпеки. Навіть у такій парадигмі Україна була би досить успішною, оскільки вона належить до числа держав світу, що мають запаси всіх видів паливно-енергетичної сировини (нафта, природний газ, вугілля, торф, уран тощо). Проте ступінь забезпеченості запасами, їх видобуток і використання неоднаковий, а в сумі вони не створюють необхідний рівень енергетичної безпеки (власними енергоресурсами Україна забезпечує себе приблизно на 47%) [3, с. 163].

Сучасний енергетичний перехід змінює ці принципи та корелянти. Доступність відновлюваних джерел енергії надає можливість країнам, які є бідними на традиційні енергетичні ресурси, забезпечувати власні потреби та навіть формувати експортні обсяги енергопродуктів. Ми спостерігаємо це на прикладі України, яка навіть в умовах війни спромоглася продавати власновироблений біогаз в ЄС [6].

Надзвичайно важливо в контексті нашого дослідження визначитися із тим, що входить до енергетичної системи та формує сучасну енергетику. Відповідь на це питання дасть змогу окреслити коло тих відносин, що виникають у даній сфері та можуть бути ідентифіковані як енергетичні.

Передусім, слід наголосити на плюралізмі термінів, які активно використовуються для позначення указаної сукупності суспільних відносин: енергетика, енергетична система, паливно-енергетичний комплекс тощо. Ще більша розрізненість спостерігається під час аналізу підходів до розуміння цих понять. Так, одні вчені визначають дане поняття як методи та засоби застосування та експлуатації різноманітних видів енергії для промислових, транспортних, сільськогосподарських та інших потреб [7, с.107]. Інші вважають, що під поняттям «енергетика» (англ. Energy industry) слід розуміти сукупність галузей господарства, що вивчають і використовують енергетичні ресурси з метою вироблення, перетворення, передачі і розподілу енергії [8].

Найбільш узагальнене визначення поняття енергетики надається все ж по типовому шаблону, який складається з таких елементів:

а) *одна з галузей економіки*. Ідентифікація через економічний галузевий характер має власну специфіку. Наприклад, ч. 1 ст. 260 ГК України надавала визначення галузі економіки та розуміла її як сукупність усіх виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові або подібні види виробничої діяльності. Однак тут не все однозначно. По-перше, в рамках енергетики суб'єкти здійснюють неоднорідну діяльність (від розвідки природних енергетичних ресурсів до підвищення енергоефективності будівель тощо). По-друге, всередині енергетики законодавець виділяє інші галузі та нормативно закріплює їх існування. Наприклад, відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» електроенергетика – це галузь економіки України, що забезпечує споживачів електричною енергією [9]. Відповідно до Закону України «Про нафту і газ» нафтогазова галузь – галузь економіки України, яка разом з іншими галузями забезпечує пошук, розвідку та розробку родовищ нафти і газу, транспортування, переробку, зберігання і реалізацію нафти, газу та продуктів їх переробки [10]. Тобто наразі законодавець не повною мірою визначився із ключовими поняттями «галузь економіки», саме тому спроби будувати дефініцію енергетики через нього не дають необхідного ступеня ясності.

Водночас ідентифікація енергетики через галузь економіки не є надто перспективним шляхом з огляду на загальну тенденцію до залучення споживачів в енергетичні відносини, розвиток відновлюваної генерації, локалізацію тощо. Енергетичні відносини (наприклад, встановлення домашніх сонячних панелей, підвищення енергоефективності будівель тощо) можуть бути не господарськими. Тому наразі (і тим більше – у перспективі) більш доречно говорити про енергетику як систему суспільних відносин, а не про галузь економіки;

б) *складається із суб'єктів господарювання*. Такий методологічний підхід, хоча є досить спірним, має пояснення: зокрема, у цитованій вище нормі ст. 260 ГК України уже більше двадцяти років галузь економіки розумілася саме як сукупність виробничих одиниць, тобто акцент було зроблено саме на суб'єктах господарювання. Він також був неодноразово використаний і в інших нормативних та програмних актах. Наприклад, саме таким чином визначався паливно-енергетичний комплекс у попередній Енергетичній стратегії України до 2030 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 1071-р [11].

Узагалі, вважаємо таке бачення спрощеним, хоча різні його варіанти зустрічаються в літературі досить часто. Наприклад, в одному з технічних підручників енергетичну систему пропонується розуміти як «сукупність електростанцій, електричних та теплових мереж, споживачів електроенергії та теплоти, пов'язаних загальним режимом у неперервному процесі виробництва, перетворення, розподілу та споживання електричної і теплової енергії із загальним керуванням режимів» [12, с.5-6]. Подібні дефініції-перерахування приречені на неповноту та критичну обмеженість, особливо в умовах постійної стрімкої еволюції енергетичних відносин, адже вони не вказують на характерні ознаки явища;

в) *охоплює розвідування, видобування, переробку, виробництво, зберігання, транспортування, передання, розподіл, торгівлю, збут, продаж енергетичних ресурсів, енергетичних продуктів та енергетичних послуг*.

У цілому описана шаблонна структура для визначення енергетики є поширеною, але все ж не єдиною можливою та універсальною. Наприклад, досить активно здійснюється спроба дати дефініцію через структуру енергетики. Такий методологічний підхід має свої вади, оскільки структура енергетики не відображає абсолютно усі види енергетичних відносин, а значить не здатна, вказу-

ючи на основні характерні ознаки поняття, дати його вичерпну дефініцію. Добре проглядається це на прикладі твердження, що «структуру паливно-енергетичного комплексу складають: газова, нафтова, вугільна промисловості, енергетика. Ці галузі забезпечують видобуток первинних енергетичних ресурсів, їх переробку, використання для виробництва електричного струму» [13, с. 23-30]. Така теза упускає безліч важливих складових сучасної енергетики як системного явища.

На нашу думку, паливно-енергетичний комплекс та енергетична система є синонімічними поняттями, які виникли та використовувалися за різних історичних обставин. Однак найбільш оптимальним, на наш погляд, є все ж поняття енергетики, під якою має розумітися сукупність суспільних відносин щодо пошуку, добування, отримання, переробки енергетичних ресурсів з метою виробництва енергетичних продуктів, а також відносини щодо зберігання, постачання, розподілу, збуту таких продуктів, надання енергетичних послуг, які об'єднані метою досягнення, підтримання та реалізації енергетичної безпеки держави та суспільства.

Як помітно, сучасна енергетика охоплює широке коло неоднорідних відносин, що вимагає їх класифікації. З позицій науки міжнародного права, Р.Р. Дубас розподілив правовідносини у сфері енергетики «за видами діяльності (видобуток, транспортування, включаючи транзит, переробка енергетичних матеріалів та продуктів) та за їх суб'єктним складом (міждержавні, недержавні та змішані)» [16]. Однак такі класифікації є занадто спрощеними для цілей нашого дослідження, і тому не можуть бути прийняті без глибокого аналітичного опрацювання.

Крім того в літературі енергетичні відносини також поділяють на власне енергетичні та відносини щодо державного регулювання та контролю у цій сфері [15, с. 133-134]. Подібні класифікаційні підходи також викликають методологічні зауваження, оскільки не розкривають сутності енергетичних відносин, а навпаки – проводять їх штучну внутрішню сепарацію за нечітким критерієм, оскільки державне регулювання та контроль відбуваються щодо усіх відносин у сфері енергетики (і щодо видобутку енергетичних ресурсів, і щодо організації ринку електроенергії, і щодо державної підтримки «зеленої» генерації тощо).

Висновки. Вважаємо, що сучасна енергетика є складною динамічною системою суспільних відносин, які представлені такими групами:

Енергоресурсні – ті відносини, що виникають під час пошуку, видобування, збирання, отримання, переробки енергетичних ресурсів, тобто тих ресурсів та об'єктів, що є носіями енергії. Енергетичними ресурсами можуть бути викопні вуглецеві природні ресурси (вугілля, нафта, природний газ, торф тощо), альтернативні відновлювані джерела (доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ тощо), відходи, біомаса та інші. Отримання цих енергетичних ресурсів, дотримання критеріїв допустимості їх використання, первинна переробка, яка необхідна для того, щоб перетворити сировину в підготовлений стабільний матеріал – це усі ті відносини, які відносяться до енергоресурсних. Значна їх частина є за своєю юридичною суттю природоресурсною, але не уся, оскільки внаслідок енергетичного переходу поступово збільшується невикопна складова енергетичної сировини;

Енерговиробничі – ті відносини, що виникають під час виробництва безпосередніх енергетичних продуктів (електричної та теплової енергії, палива). Ці відносини охоплюють систему електрогенерації, виробництво різних видів палива. Фактично, ці відносини відображають собою важливий етап, коли з енергетичних ресурсів, видобутих, отриманих, акумульованих, первинно оброблених на попередньому етапі, генерується енергетичний продукт, готовий до споживання. В юридичній природі даних суспільних відносин можна простежити уже значне зменшення природоресурсного, зате значне посилення екологічного елемента;

Енергоінфраструктурні – ті відносини, які виникають під час постачання, зберігання, транспортування, розподілу, утилізації вироблених енергетичних продуктів. Указані правовідносини уже максимально віддаляються від природоресурсного права та мають змішану господарську і адміністративну природу, оскільки по своїй суті вони є організаційними та в значній мірі комерційними, але з огляду на соціальну, екологічну та економічну значущість суттєво регламентуються публічно-правовими нормами;

Енергоспоживчі – ті відносини, які виникають під час організації споживання енергопродуктів. Довгий час таке споживання було досить слабо регламентованим з еколого-правових позицій. Енергетичний перехід значно змінив підходи до регулювання енергоспоживчих відносин, зокрема посилив вимоги до енергоефективності, моніторингу викидів парникових газів під час використання енергетичних продуктів тощо. Тобто на споживачів покладається значний тягар

обов'язків щодо еколого-відповідальної поведінки в рамках нової енергетичної парадигми. Разом із цим, енергоспоживчі відносини мають яскраво виражений соціальний відтінок, і саме тому вагоме значення в них посідає регулювання проблем ціноутворення, встановлення тарифів на енергопродукти для споживачів тощо.

Представлена нами класифікація системи сучасних енергетичних відносин указує на, з одного боку, їх неоднорідність, а з іншого – на їх органічну об'єднаність в єдиний міцний комплекс. Першою цементуючою ознакою, що уже простежується на даному дослідницькому етапі, є використання єдиної ключової термінології, яка потребує додаткового науково-теоретичного аналізу.

Отже, за результатами проведеного аналізу пропонуємо систематизувати отримані результати. Доведено, що серед синонімічних термінів (енергетика, енергетична система, паливно-енергетичний комплекс) найбільш оптимальним є поняття енергетики, під яким слід розуміти сукупність суспільних відносин щодо пошуку, добування, отримання, переробки енергетичних ресурсів з метою виробництва енергетичних продуктів, а також відносини щодо зберігання, постачання, розподілу, збуту таких продуктів, надання енергетичних послуг, які об'єднані метою досягнення, підтримання та реалізації енергетичної безпеки особи, суспільства та держави.

Запропоновано класифікувати сучасні енергетичні правовідносини на такі види: енергоресурсні, енерговиробничі, енергоінфраструктурні та енергоспоживчі. Енергетичні відносини формують собою неоднорідний, але цілісний комплекс суспільних відносин, що якісно відрізняється від інших суміжних відносин, значний за своїм обсягом та суспільною вагомістю, демонструє спільність суб'єктної, об'єктної та змістовної складової та вказує на фактичне існування специфічної сфери діяльності, яка системно врегульована правом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Башун А.В. Міжнародно-правове регулювання відносин у сфері альтернативних джерел енергії. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 95 (1). С. 118–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_95%281%29_50
2. Балюк Г.І., Ковальчук Т. Г. Законодавче забезпечення екологічної безпеки у сфері електроенергетики. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 3 (13). С. 101–114. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/2bb20ca6-6991-47bc-8379-8cea8673a761/content>.
3. Енергетичне право: український досвід та українські практики: навч.-метод. посібник / Молодиченко В.В., Аносов І.П., Афанасєва Л.В., Гапотій В.Д., Олексенко Р.І., Орлов А.В., Ятченко А.Д. / За заг. ред. проф. В.В. Молодиченка. Київ, 2015. 208 с. С. 71.
4. Бєдін С.В. Зарубіжний досвід державного регулювання формування енергетичного ринку. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 1 (36). С. 397 – 403. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=1=&S21STR=%D0%9672481%2F2012%2F1.
5. Битяк О.Ю. Систематизація законодавства України у сфері електроенергетичних відносин. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2010. № 3. С. 113 – 120. URL: <https://nlu.edu.ua/naukovczyam/fahovi-vydannya/visnyk-nyuu-imeni-yaroslava-mudrogo-seriya-filosofiya-filosofiya-prava-politologiya-socziologiya>.
6. Україна почала експорт біометану до Євросоюзу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3957460-ukraina-rozprocinae-eksport-biometanu.html> (дата звернення: 07.02.2025 року).
7. Майданевич Н.В. Поняття та сутність категорії «електроенергетика». *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 105–109.
8. Енергетика. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>
9. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 року. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 27-28. Ст. 312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>.
10. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 50. Ст. 262. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14#Text>.

11. Про схвалення Енергетичної стратегії України до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 1071-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/p0002120-13#Text> (втратило чинність).
12. Маліновський А.А., Хохулін Б.К. Основи електроенергетики та електропостачання: підручник. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 379 с. С. 5–6.
13. Дікарев О.І., Краснощок О.В., Зваженко Ю.В., Накалюжна А.С. *Становлення Lex Petrolea та Lex Mercatoria в системі джерел енергетичного права. Наукові праці МАУП*. 2015. Вип. 45 (2). С. 23–30.
14. Дубас Р.Р. Становлення та розвиток міжнародного енергетичного права в умовах глобалізації міжнародних економічних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2010. 23 с.
15. Сердюкова І.В. Правова природа енергетичних відносин. *Університет і регіон: проблеми сучасної освіти (Міжнародні Далівські читання): матеріали XV наук.-практ. конф. (Луганськ, 26-27 листопада 2009 року)*. Луганськ: Видавництво Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2009. С. 133-134.

Дата першого надходження рукопису до видання: 09.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 05.03.2026

© Новосад І.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0